

SEMazen Giysilerinin Giyim Sanatları Açısından İncelenmesi ve Reprodüksiyonu

Yrd. Doç. Şerife MIZRAK

Arş. Gör. Nurhan ÖZKAN

Selçuk Üniversitesi

Mesleki Eğitim Fakültesi

Giyim End.ve Giyim San. Eğitimi Bölümü

ÖZET

Tüm dünyaca bilinen, hayranlık ve saygı duyulan Mevlevilik ve sema düşünce, inanç ve maneviyat yönünden önemli mesajlar veren bir olgudur. Düşünce ve felsefedeki tarz, üslup kadar, tüm benliği ile semada dönmek, kendinden geçercesine bunu yaşamak, Allah'a teslimiyet insanın benliğinden uzaklaşmak, duygu seline kapılmaktır.

Semada semazenlerin giydiği giysiler de görsel ve ergonomik açıdan incelendiğinde bu giysilerin sadece kumaş parçaları değil manevi hayatı da gözler önüne seren anlamlar taşıdığı görülmektedir. Örneğin, semazenlerin başlarına giydiği sikke, arakiye diye de adlandırılan başlıklar mezar taşına, boydan elbise olan tennure de kefene benzetilmektedir. Sade ve zarif görümlü bu giysiler, ikonografik derin anlamlarla yüklüdür. Semazen dendiğinde, semada dönen dervişin sema sırasındaki kollarındaki duruş ve açılan eteği akla gelir. Sema temuresinin bu denli öneme sahip olan etek kısmının ne kadar açıklığa sahip olacağı, duruşu giysinın kalıp, kesim ve dikimi ile ilgilidir.

Bu araştırmada Semazen giysileri ile ilgili literatür taraması yapılacak, sikke, arakiyye, destar, istiva, tennure, elif-i nemed, destegül, hırka, şalvar ile ilgili bilgi verilecek, ikonografik anlamlarına değinilecektir. Giyim sanatları branşı gereği kumaş, kesim, dikim teknikleri incelenecek, Semazen giysilerinin parçalarının kalıpları çalışılacak ve reprodüksiyonu hazırlanarak sempozyumda sunulacaktır.

ABSTRACT

All over the world-renowned, admired and respected Mevlevi sema-thought, a fact that an important message in terms of faith and spirituality. Philosophy of thought and style, as stylistic, whirling in heaven with all the self , living it ecstasically, growing away from human self surrender to Allah, falling in flood of emotion.

When garments worn by dervishes in heavens are examined both visually and ergonomically, It is seen that these clothes are not just pieces of fabric but they also bear the meanings of a spiritual life. For example, the coin worn by the whirling dervishes on their heads, also called arakiye titles are compared to tombstone, and the long dress tennure is compared to the shroud. Having a simple and elegant appearance, these garments carry deep iconographic meanings. When it comes whirling dervish, the stance of whirling dervish's arms spinning in heaven and his opened skirt comes to mind. The skirt part with so much importance, how much space would wide-skirted garment have, and the stance are related to the model, cutting and sewing of the garment.

In this study, a literature review about Whirling Dervish garments will be carried, information will be given about coins, arakiyye, destar, evenness, wide-skirted garment, elif-i Nemed, destegül, cardigan, shalwar and iconographic meanings will be discussed. Cutting and sewing techniques of fabric will be examined due to branch of clothing arts, pieces of clothing patterns of Whirling Dervish will be studied, reproduction of it will be prepared and presented at the symposium.

GİRİŞ

“Sevgi” sözcüğü ile bütünleşen ve tüm dünyaya mal olmuş, Müslümanlıkla sınırlı kalmamış, din, mezhep ve fikir ayrılıklarını önemsemeden herkese kucak açan yüce Mevlana ve Mevlevilik aynı zamanda bir hoşgörü, saygı sembolüdür.

13. Yüzyılda Hz. Mevlana'dan sonra oğlu Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi Hz. Mevlana'nın öğretilerinin nesilden nesile devam edebilmesi için ilk mevlevihaneyi kurmuştur. Günümüzde Mevlana Müzesinin bulunduğu yer 13. Yüzyılda Alaaddin Keykubat'ın gül bahçesiydi, Alaaddin Keykubat burayı Hz. Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'e hediye etti ve Hz. Mevlana'nın babası buraya defnedildi. Bu yüzyılda önemli şahsiyetlerin mezarlarının üzerine türbe yapıldı bu yüzden buraya da yapmak isterdiler fakat Hz. Mevlana

“Gökyüzünden daha görkemli bir yapı yapabilir misiniz?” dedi ve mezarın üzerine kapattırmadı. Daha sonra aile yakınları da buraya defnedildi (Bayru, 11.05.2012 tarihli görüşme)

Mevlana'nın mezarında ki ilk yapı baldeken tarzındadır (1273). Bu yapının çevresine bir manzume oluşturan yapılar Mevlevi tarikatının merkez tekkesini meydana getirmiştir. 13 yüzyıl, Selçuklu döneminde türbenin yapılışı ve kuruluş gerçekleşir. Beylikler devrinde (14.-15 yy) ilk yapının külâh kaldırılmış bugünkü dilimli külâh yerleştirilmiştir. Ayrıca kubbe-i Hadra'nın doğu ve batısındaki kubbeli kısım bu dönemde ilave edilmiştir. Klasik Osmanlı Devri (16.-17 yy) semahane, mescit, avludaki L planlı derviş hücreleri, avludaki türbeler yapılmıştır. 19.yy'da Matbah'ı Şerif, Meydanı Şerif, Şadırvan ve Şeb-i aruz havuzu ilave edilmiştir (Karpuz, 2004, 98).

Osmanlı Döneminde Mevlevilik çok gelişmiştir ve Osmanlı Devleti fetih ettiği her yerde Mevlevihaneler kurmuştur. Mevlevilik bu dönemde çok yayılmış ve en üst seviyeye ulaşmıştır. Mevlevilikte Hz. Mevlana'nın oğlu Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi soyundan gelenler arasından makam çelebisi seçilir ve o Konya 'da oturur. Makam Çelebisinin hem bilgili, hem de idareci kişiliğe sahip olmasına dikkat edilir çünkü makam çelebisinin görevi Mevlevihaneleri de idare etmektir. Şeyh efendinin başına giymiş olduğu başlık destar-ı şerif için, izni makam çelebisi bir yazıyla verir buna icazet vermek denir. Destar-ı şerif, sikkeyi şerifin etrafına sarılır ve sarığın ucu da başın arkasından sol omuza doğru inerek akıl ve gönül birlikteliğini ilan eder. Şerif şerefli demektir ve Mevlevilerin giysiye gösterdikleri saygıyı anlatır. Mevleviler giysilerini giyerken ve çıkartırken bu giysiler onlara hizmet ettiği için giysilere şükranlarını göstermek adına mutlaka öperler (Bayru, 11.05.2012 tarihli görüşme).

Özönder semayı, Mevlevilik Tarikatının kendine has tavır, gelenek ve görenekleriyle yapılan dönüş hareketidir (1989, 10) şeklinde tanımlanmaktadır. Esin Çelebi'nin deyimiyile semazenlerin sema sırasında dönmesi, insanın iç dünyasının dışa vuruşu gibidir. Afrikalı ateşin etrafında döner, çocuklar döner, dünya güneşin etrafında döner, ve ruhun coşkusunu dışa vurur. Mevleviler dönüş hareketini musiki ile birleştirmişler, başını sonunu belirlemişler ve tören haline getirmişlerdir. Sema töreni nefsin terbiyesini anlatır. Nefsi terbiyeye çıktıkları için semazenler sema ederken herhangi bir takı kullanmaz giysilerinde de herhangi bir süs olmaz. Sema töreninde kullanılan giysilerin de ikonografik anlamları vardır. Tennure nefsin kefenini temsil ederken, sikkeyi şerif nefsin mezar taşını, siyah hırka ise nefsin mezarını temsil eder.

Mevlevi Giysileri

Fikir ve dostane anlayışlarının yanı sıra Mevlevi törenlerindeki semazenlerin ibadet biçimleri gibi ibadet sırasındaki giydikleri giysilerde rutin giysi şekillerinden farklılık gösterir. Birçok orijinal özellikleri, davranış ve usulleri ile diğer tarikatlardan ayrılan Mevleviliğin giyim şekilleri ve usulleri kendine özgü bir karakter taşır (Önder, 1956, 77).

Mevleviler her cemiyette kendilerine karşı hürmet edilecek şekilde temiz ve şık giyinirlerdi, zarif ve kibar bir görüntü sergilerler, halleri ve tavırları ile hemen fark edilirdi. Mevleviler de iç ve dış giysilerinin hiç birinde ilik-düğme olmaz, kapanacak yerler aynı kumaştan yapılan karşılıklı ipe benzer kısımlarla birbirine bağlanırdı (Top, 2001, 151). İlik, yaka ve düğme, bir bağlanma ifadesinin ve dünya muhabbetinin işareti olarak kabul edildiği için kullanılmaz. Çünkü Mevlevi'nin giysisi kefeni, mezar taşını ve mezarı hatırlatır. Dikiş ise zorunluluktan kullanılmaktadır (Özönder, 2006, 14).

Giysilerin tarihçesine bakıldığında zaman, başlangıçta Selçuklu döneminde kullanılan giysilerden oluştuğu daha sonra Mevleviliğin gelişip, sema törenlerinin kurallara bağlanmasıyla, giysilerde değişiklik meydana geldiği ve bugünkü semazen giysilerinin ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Mevlana'nın ölümünden sonra tarikat olarak gelişen ve yayılan Mevlevilik, zaman geçtikçe giyimde değişiklikler yapmış ve diğer tarikatlardan ayrı bir giyim şekli oluşturmuştur. İlk zamanlarda hırka ve başlıkla tanınan Mevleviler 15. Yüzyıldan itibaren günlük giyimler, merasim-görüşme giyimleri ve ayin-sema giyimleri içinde görülmektedir (Sezgin, 1985, 429).

Mevlevilerin en karakteristik giysilerini sikke, tennure denilen elbise ve derviş hırkası oluşturmaktadır (Çelebi,1957, 161).

Mevlevihanelerde sema tennuresi ve hizmet tennuresi olarak iki tür tennure bulunur. Hizmet tennureleri, koyu mavi, bordo, koyu yeşil gibi koyu renkli olur. Sema töreninde giyilen tennureler açık renkli olur. Fakat daha önceleri hizmet tennuresi ile de sema edilmiştir. Sema semahanede yapılır. Sema yapanlara semazen denir. Semazenler sema sırasında sıra ile sikke, sema tennuresi, elif-i nemed, Destegül ve ayin hırkası giyerler.

SEMAZEN GİYSİLERİNİN GİYİM SANATLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

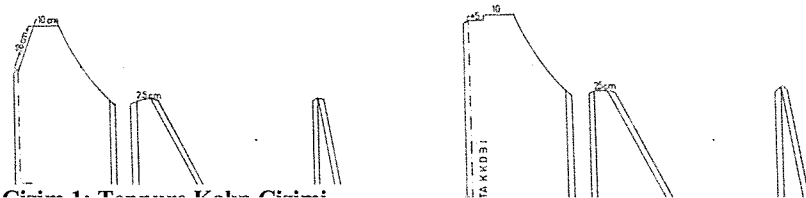
Sikke: Mevleviliğin sembolü olan sikke Arakiye ve destar olarak ikiye ayrılır. Arakiye ter giysisi anlamına gelir. Mevlevilikte dervişlerin başına giydiği kısa yün külahın adıdır. Kahverengi ve beyaz renkte olan arakiyye Mevleviler tarafından mukabele ve merasimlerle giyildiği gibi evlerde günlük işlerde de giyilirdi. Matbah canları (nev-niyazlar) da arakiyye giyerlerdi. Destar Mevlevilikte sarık demektir. Destar sarmak şeyhlerin ve halifelerin hakkıdır (Şeyh ve Halifelere bu hakkı makam çelebisi verir [Bayru,28.05.2012 tarihli görüşme]). Şeyh Hz Muhammed'in soyundan geliyorsa seyyid olduğunu belirtmek için beyaz destar sarar. Halifeler ve çelebiler siyaha yakın mor renkte destar sararlar. Çelebiler destar alttan sikke görünmeyecek şekilde sararlar, Çelebi olmayanların destarlarında sikke alttan 2 santimetre görülür (Yağmur, 2010, 286).

Tören sikkesi 40-50 cm boyunda 16-20 cm çapında üst kenarı baş çevresine göre daha dar olan kahverengi keçeden yapılan bir başlıktır.

Sikkeler bugünde Mevlevilikte başlık, külah olarak kullanıldığı gibi küpe, yüzük, kolye gibi süs eşyalarına da sembol olmuştur.

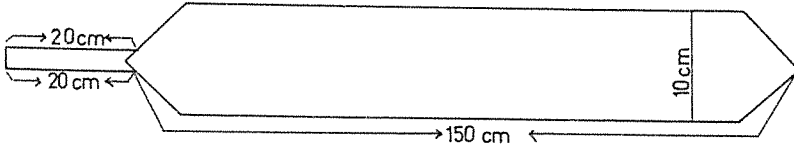
Tennure: “Mevlevi dervişlerinin sema ayini ve hizmet esnasında giydikleri geniş etekli elbiseye denir. Sema tennurelerini yalnız semazenler giyebilirdi. Tennureler kolsuz ve yakasız göğse kadar önü açık, bel kısmı dar, belden aşağısı geniş olarak ince ve kalın kumaşlardan yapılır” (Önder, 1986). Semazenlerin sema törenleri sırasında giydikleri uzun ve geniş etekli tennureler beyaz, açık sarı, pembe ve yeşil renkli olup V yakalıdır. Eteğe bolluk vermek için ön ve arka yanlarda geniş üçgen peşler kullanılmıştır. Etek ucuna giysinin tersinden 12-13 cm genişliğinde kalın kumaş veya ince keçe geçirilmiştir. Bunun ayin esnasında eteğin düzgün duruşunu ve semazenin sema sırasında eteğinin dengeli açılmasını sağlamak için yapıldığı düşünülebilir.

Tennurenin açılması kalıp, kesim ve dikimi ile yakından ilgilidir. Tennuredeki kesim-dikim farkı veya uzunluk kısalık gibi durumlar, birkaç santimetre dahi olsa, semazenin yalpalamasına sebep olmaktadır (Yöndemli, 1997,47). Eskiden tennure açıldığı zaman sahan kapağı gibi açılırdı (Bayru,28.05.2012 tarihli görüşme).

Elif-i Nemed: Tennure eteğinin dalgali oluşu, eteğin bir tarafının yukarıya kalkması, sarkması hiçbir zaman hoş görülmez. Çünkü tennurenin eteğinin böyle olduğu durumlarda semazen döndüğünde içi görünmektedir. Semazenin içinin görünmemesi için Elif-i Nemed bağlanması ve etek ucunun her tarafının aynı uzunlukta olmasına dikkat edilmelidir. Elif-i Nemed tören giysisinin en önemli parçalarından birini teşkil etmektedir. Elif-i Nemedin her iki ucu da üçgen şeklinde sonuçlanır, yaklaşık 1,5 m uzunluğundadır. Elif-i Nemed bele, tennurenin üstüne sola doğru sarılır. Kemerin bir ucuna dikilmiş uzunca bir şeridi vardır. Bu şerit kemerin tam ortasında bele dolanır, ucu alttan Elif-i Nemedin içine sıkıca sokulur. (Önder, 1992).

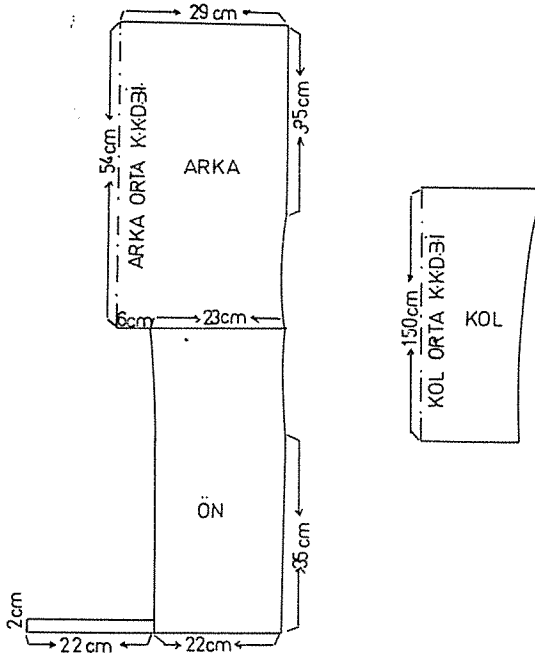
Elif harfine benzetilen, 8-10 cm genişliğinde 150 cm uzunluğunda tennure üzerine bağlanan ince keçe veya kalın siyah kumaştan yapılan kemerdur. Eğer kumaştan yapılmışsa içine tokluk sağlanması için kalın kumaş veya ince keçe konulmaktadır. Elif harfine benzediği için bu adı almıştır (Önder, 1956).

Çizim 1: Elif-i Nemed'in Kalıp Çizimi

Destegül: "Darca, düğmesiz kollu kolların bedene eklendiği yerler adeta japone öñü açık bela kadar gelen ve boya nispetle Elif-i Nemedin yarısına varan, ince kumaştan yapılan bir yelektir. Ön kısmında sol tarafta aynı kumaştan bir parmak uzunluğunda bir şerit vardır ki bu şerit Elif-i Nemedde sokulur. Bu suretle sema sola doğru olduğundan Destegülün Elif-i Nemedde tespit edilmiş bulunan sol tarafa açılmamış olurdu (Gölpınarlı, 1953).

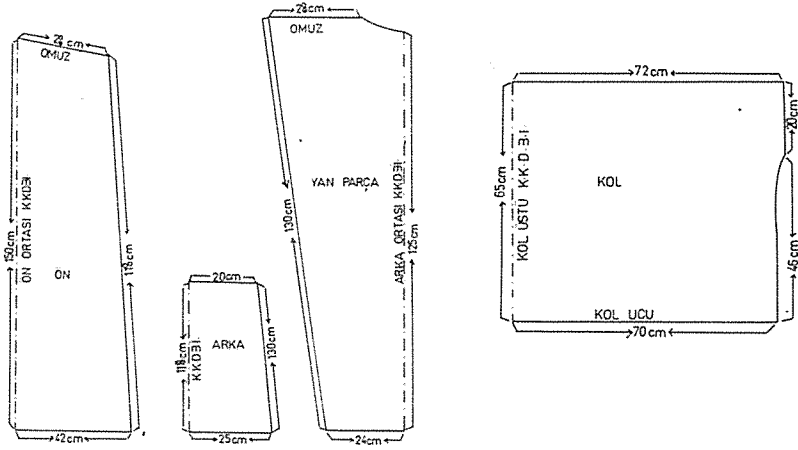
Destegül beyaz ince bir kumaştan dikilen, boyu belden biraz aşağıda, yaka oyuntusuz ve etek ucuna kadar düz inen, omuz ve kol kesimi düz, uzun kollu, arkası kapalı, önü açık, sağ etek ucundan 20 cm uzunluğunda bağcığı olan bir gömlektir. Tennure ve Elif-i Nemedin üstüne giyilir. Sağ etek ucundaki bağcık Elif-i Nemedin altına sokularak sabitlenir.

Çizim 2: Destegül'ün Kalıp Çizimi

Hırka: “önü açık, yakasız, belsiz ayaklara kadar inen geniş kollu mantoya denir. Hırkalar mevsime göre kalın yünlü kumaş veya ketenden yapılır. Siyah, gri, mor, yeşil renkte olanları vardır. Dervişler hırkalarını giymeyip omuzlarına alırlar ve iki önünü elleriyle tutarak kapatırlar. Yalnız namazlarda, bayramlarda, törenlerde ve göçmelerde giyerlerdi. Mevlevi şeyhleri ise hırkalarının her zaman giyorlardı (Önder, 1986). Hırkada sikke-i şerif gibi giymeyi hak kazanan dervişe özel bir merasimle tebriklenerek giydirilir. Bir de hırka-i şerif icazeti verilirdi (Alkor, 1946, 12).

Bol ve zengin görünüşlü hırka dervişler tarafından giyilen, yakasız, önü açık, kolu ve bedeni bol kesimli, boyu ayaklara kadar uzanan oldukça geniş bir üst giyimdir.

Çizim 3: Hırkannın Kalıp Çizimi

Mest: Semazenler sema yaparken çıplak ayakla ayin yaparlardı. Bugün ise semada mest giymektedirler.

SONUÇ

Kaynaklarda Mevlevi giysilerinin oluşumu hakkında net bir tarihlendirmeye rastlanmazken; Sema'nın Pir Adil Çelebi (864- 1460) zamanında son şeklini aldığı belirtilmektedir. Yani XV. Yüzyıldan itibaren sema günümüzdeki şeklini almıştır. Buradan şu sonuca ulaşmak mümkündür; Sema'nın ayin haline dönüşmesi ve belirli kurallara bağlanması ile Mevleviler, giysilerini ayin (sema) ve günlük giysiler olmak üzere ayırmaya başlamışlardır. Mevlâna zamanında insanlar üstlerinde ne varsa onunla sema ediyorlardı. Bütün bunlara dayanılarak Mevlevi giysilerinin şekillenmesinin semanın kurallaşmasıyla oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Aktaş, 2007,21).

Osmanlı imparatorluğu döneminde en parlak devrini yaşamış olan, günümüzde de dünyaca bilinen, hayranlık ve saygı duyulan Mevlevilik dünyanın ihtiyaç duyduğu kardeşlik, sevgi, hoşgörü ve saygı mesajları vermekte olduğu için yüzyıllardır önemini yitirmemiştir.

Semazen giysilerinin sade, gösterişsiz ama anlamlarla yüklü olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra sema sırasında semazenin rahat dönebilmesi için tennurenin eteği bol kesimli

düşünülmüştür. Ayrıca tennurenin etek ucuna dikilen keçe veya kalın kumaş, dönüş esnasında eteğin düzgün görünümünü sağladığı için yine ergonomik olarak uygunluğu düşünülebilir.

Destar'ın etek ucunda bağcığın olması, sağdan sola doğru olan dönüşün durumuna göre elif-i nemed'e sokulması destarın açılmamasını sağlar ve bunlar da giysilerin ergonomik olduğunu gösterir

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Arife, **Mevlana Müzesinde Bulunan Mevlevi Giysilerinin ve Mevlana'ya Atfedilen Giysilerin Giyim Sanat Dalı Açısından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007

ALKOR, Haydar, **Mevlevilik ve Bektaşilik**, Konya, 1946

ÇELEBİ, A., H., **Mevlana ve Mevlevilik**, İstanbul, 1957

GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul, 1953.

KARPUZ, Haşim, **Anadolu Selçuklu Mimarisi**, Konya, 2004

ÖNDER, Mehmet, "Mevlevi Giyimleri", **Türk Etnografya Dergisi**, Sayı: 1, Ankara: 1956

ÖNDER, Mehmet, **Mevlevi Giyimleri**, Ankara, 1986

ÖNDER, Mehmet, **Yüzyılla Boyunca Mevlevilik**, Ankara, 1992.

ÖZÖNDER, Hasan, **Konya Mevlana Dergâhı**, Ankara, 1989

ÖZÖNDER, Hasan, **Tarihi Boyunca Mevlevi Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları**, Konya, 2006.

SEZGİN, Mualla, "Mevlana'nın ve Mevlevilerin Giysilerinin Modernizasyonu" **Selçuk Üniversitesi 1. Milli Mevlana Kongresi**, 3-4 Mayıs 1985, Konya

TOP, Hüseyin, **Mevlevi Usul ve Adabı**, İstanbul, 2001.

YAĞMUR, Sinan, **Tennure ve Ateş**, Konya, 2010

YÖNDEMLİ, Fuat, **Mevlevilikte Sema Eğitimi**, Ankara, 1997

Kaynak Kişi Künyesi

Adı Soyadı : Esin Çelebi Bayru

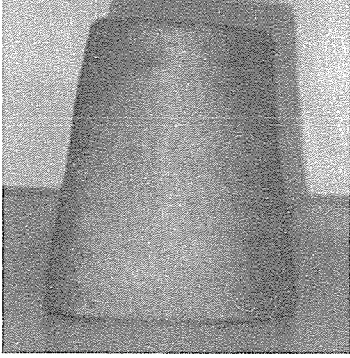
Doğum Yeri ve Tarihi : Halep/Suriye 02.04. 1949

Öğrenim Durumu : Lise (İstanbul Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Böl. okuyor)

Mesleği : Araştırmacı

Mevlevilik ile İlgisi : Hz. Mevlana'nın 22. Kuşak Torunu

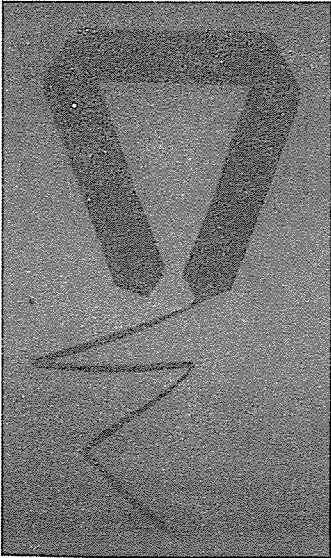
Açık Adresi : Uluslararası Mevlana Vakfı Konya

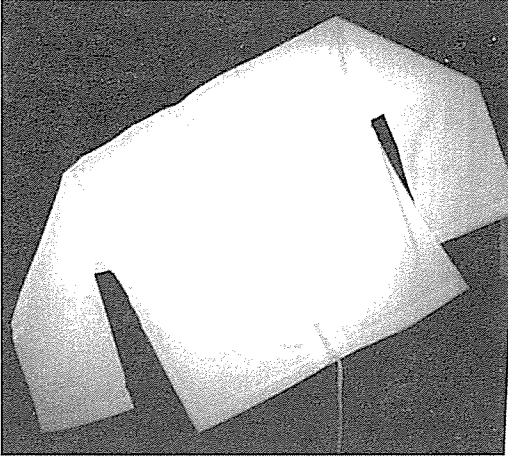
Fotoğraf 1: Sikkenin Genel Görüntüsü

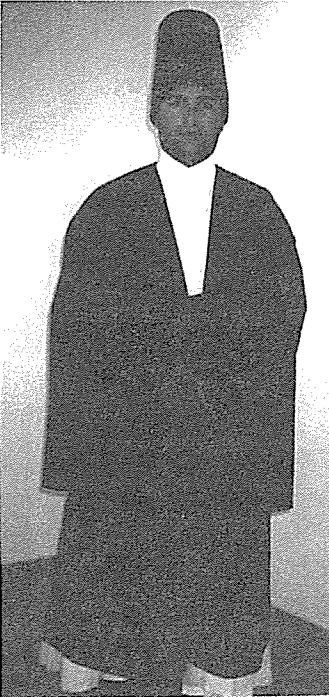
Fotoğraf 2: Tennurenin Genel Görüntüsü

Fotoğraf 3: Elif-i Nemed'in Genel Görüntüsü

Fotoğraf 4 : Destegül'ün Genel Görüntüsü

Fotoğraf 5: Hırkama'nın Genel Görüntüsü

Fotoğraf 6: Mest'in Genel Görüntüsü